



Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 71 (2022), 218-232.

Geliş/Received: 01.06.2022

Kabul/Accepted: 21.07.2022

DOI: 10.46955/ankuayd.1124899

(Araştırma Makalesi/Research Article)

MÜMTAZ SOYSAL: MÜLKİYELİ BİR AYDININ BAKIŞ AÇISIYLA TÜRK SİYASAL YAŞAMININ GÜNCE Sİ

MÜMTAZ SOYSAL: A DIARY OF TURKISH POLITICAL LIFE FROM THE VIEWPOINT POINT OF VIEW OF A POLITICAL SCIENTIST INTELLECTUAL

YAŞAR ÖZKANDAŞ*

ÖZ

Anayasa hukuk profesörü ve eski Dışişleri bakanı olan Mümtaz Soysal, Türk siyasal düşüncesinin en üretken isimlerinden ve yakın tarihin en önemli tanıklarından biri olmuştur. 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen darbe sonra yeni anayasanın hazırlanması için kurulan Temsilciler Meclisi'ndeki "Anayasa Komisyonu'na" CHP temsilcisi olarak katılarak 1961 Anayasası'nın hazırlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Bunun yanı sıra Türk anayasa sistemini açıklamaya dönük temel metinlerin de imza sahibi olmuştur. Akademisyen yönünün yanı sıra başta Yön dergisi olmak üzere çeşitli gazete ve dergilerde kaleme aldığı metinler onu bir aydın olarak da öne çıkarmıştır. Soysal, söz konusu dönem içindeki değerlendirmelerinde gerçek anlamıyla demokrasinin var olabilmesi için üretime dayalı, kamucu ve emekten yana planlı kalkınma savunusunu 1960'lı yıllarda kaleme aldığı yazıların merkezine yerleştirmiştir. Söz konusu iktisadi yaklaşımı Kemalizm'in bir gereği olarak kabul etmiştir. 1970'li yıllardan 1980'li yıllara uzanan tarihsel kesit içinde ise rejimin geleceğini temel tartışma konusu olarak öne çıkarmıştır. Demokrasi sorunu üzerine düşünmüştür. Türkiye'deki siyasal sistemin daha demokratik bir zemine ilerleyebilmesi için siyasal partilerin daha sorumlu bir tavır takınmaları gerektiğini vurgulamıştır. Bu çalışma Soysal'ın Yön dergisi ile Milliyet gazetesindeki metinlerini temel alınarak 27 Mayıs 1960 sonrasında 12 Eylül 1980 darbesine uzanan oldukça geniş bir tarihsel kesit üzerine yoğunlaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa, Devletçilik, Kemalizm, Parlamento, Siyasal Sistem.

ABSTRACT

Mumtaz Soysal, a professor of constitutional law and former Foreign Minister, has been one of the most productive figures in Turkish political life and one of the most important witnesses of recent history. He participated in the "Constitutional Commission" in the House of Representatives, which was established to draft the new constitution after the military coup made on May 27, 1960, as a representative of the Republican People's Party, and played an important role in the drafting the Constitution of 1961. In addition, he also prepared basic texts aimed at explaining the Turkish constitutional system. In addition to his academic identity, his articles were published in various newspapers and magazines, especially Yön magazine, which also made him stand out as an intellectual figure. He placed his argument for planned development, based on production, the public sector, and labor in order for democracy to exist in the literal sense, at the center of his articles written in the 1960s. He considered this economic approach to be a necessity of Kemalism. In the historical section extending from the 1970s to the 1980s, he brought the future of the regime forward as the main topic of discussion. He also thought about the problem of democracy and emphasized that political parties should take more responsibility for more democratic political system in Turkey. Based on Soysal's texts in Yön magazine and Milliyet newspaper, this study focuses this study focused on a fairly wide historical section extending from September May 27, 1960, to the military coup made on September 12, 1980.

Keywords: Constitution, Kemalism, Parliament, Political System, Statism.

* Dr. Öğretim Üyesi, Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, yozkandas@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2705-7026.

Extended Abstract

Mumtaz Soysal, a leading philosopher, academician, and politician of Turkey, was born in 1949 in Zonguldak. He completed his primary education there. He completed his high school education at Galatasaray High School in 1949 and graduated from the Ankara Faculty of Political Sciences (FPS) in 1953. In 1955, he started working as an assistant at the Institute of Public Administration for Turkey and the Middle East. Later, he continued his academic career as an Administrative Law Assistant at FPS. As the first in Turkey, he was awarded the title of Doctor of Politics with his study named "*Political Mechanism for Democratic Economic Planning*". After May 27, in the House of Representatives consisting of members of the National Unity Committee and civilians, a new constitution was decided to be prepared by creating a Constituent Assembly. In this process, Mumtaz Soysal was elected to the House of Representatives from the CHP quota and served as a member of the commission that drafted the 1961 Constitution. Soysal proposed amending the constitution on the basis of a model that would allow the economic order to develop rapidly; however, due to the predominance of the views of the ruling class, he was not successful in reflecting his own tendency to the constitution and the features of the new order. After the disappointment of the section, identified with May 27 military coup, in the elections of October 15, 1961, Soysal, Doğan Avciođlu, who was elected to the House of Representatives from the CHP quota like him, and a large staff of intellectuals began publishing the Yön magazine defending that "the way out of Turkey is through socialism that has established an affinity with Kemalism". He became a very influential and prominent name among the staff that published the Yön magazine. His paper, which was included in the first issue of the magazine, was prepared under the influence of Mumtaz Soysal's views in his doctoral dissertation entitled "*Political Mechanism for Democratic Economic Planning*". Looking at Soysal's basic orientation in this process in the 1960s, seems that he has taken on the advocacy of a Kemalist idea and attitude that includes the left ideology. He argued that material criteria outweighed in solving the problems of Turkish politics and society. In a way that coincides with the determinations of Doğan Avciođlu, Soysal claimed that unless there is a fundamental change of mentality in the economic system in Turkey, the superstructure institutions belonging to Western society will create an anti-Kemalist panorama. He claimed that unless there was a radical socio-economic transformation under the interpretation of the Six Arrows from a leftist perspective and an integrated development program, it would be inappropriate to expect progressive moves from the parliamentary system. While revealing his findings related to the causes of the problems that Turkey experienced both politically and economically in the 1960s, he approached the post-1938 period with intense criticism and claimed a similarity between the CHP and the DP-AP line.

Mumtaz Soysal was arrested by the Ankara Martial Law Command as part of Operation Sledgehammer carried out in the days following the Memorandum of March 12, 1971. He was accused of spreading communist propaganda in his textbook named "Introduction to the Constitution" and was sentenced to 6 years and 8 months of hard imprisonment and eternal deprivation of public rights. Soysal has appealed this decision four times. Before his fourth appeal reached a legal conclusion, the decision on him fell within the scope of the Amnesty Law and the case was dropped. Soysal was returned to his position at the Faculty of Political Sciences while the appeal process was ongoing. In 1974, he was elected to the board of directors of Amnesty International; however, he resigned from the board of directors in 1978 because he was acting as a Constitutional advisor for the Turkish Side of Cyprus. In 1979, he received the first "International Human Rights Teaching" award.

After the Memorandum of March 12, 1971, Mumtaz Soysal wrote articles in the Ortam magazine for a short period of time and then published his articles in the Milliyet newspaper in the column vacated by Ismail Cem. In his writings, he made analyses related to the politics of Turkey in that period, and as in his evaluations in the 1960s, he reiterated the idea that successive political powers cannot solve Turkey's problems without implementing a developmental approach that prioritizes socialism and statism. He argued that the Nationalist Front Governments had deepened political and socio-economic problems, and the CHP-MSP coalition would be more effective in solving problems. However, after a while, he also lost this partial optimism and took a critical attitude towards all of the parties shaping parliamentary politics. He also argued that considering the fact that politics was rapidly losing its capacity to produce solutions, the moves to neutralize the opposition that occurred while a new direction was given to the economy with the January 24 decisions would leave Turkey to face a more authoritarian management approach. In his first assessments related to the military coup, which was carried out on September 12, 1980, Soysal also did not hesitate to emphasize that although the coup was perceived to

eliminate uncertainties at the first moment, it could leave the country facing much more serious problems in the future.

Giriş

Türkiye'nin önde gelen yurtsever bir düşünürü, akademisyeni ve siyasetçisi olan Mümtaz Soysal, 1929 yılında Zonguldak'ta dünyaya gelmiştir. 1949'da orta öğretimini Galatasaray Lisesi'nde tamamlamış ve 1953'te Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden (SBF) mezun olmuştur. Akademik kariyerine devam ederek mezuniyetinden üç yıl sonra Ankara SBF'de İdare Hukuku Asistanı olarak çalışmaya başlamıştır. Soysal, "*Demokratik İktisadi Planlama İçin Siyasi Mekanizma*" isimli çalışmasıyla Türkiye'de ilk kez siyaset doktoru unvanını kazanan kişi olmuştur. 27 Mayıs'ı izleyen günlerde biri Milli Birlik Komitesi'nden diğeri sivillerin oluşturduğu Temsilciler Meclisi'nden meydana gelen bir Kurucu Meclis oluşturularak yeni bir anayasanın hazırlanmasına karar verilmesini izleyen süreçte Mümtaz Soysal, Temsilciler Meclisi'ne Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) kontenjanından seçilerek 1961 Anayasasını hazırlayan komisyonun bir üyesi olarak görev yapmıştır. Soysal; anayasanın, iktisadi düzenin hızlı kalkınmasına imkân sağlayacak bir model temelinde değiştirilmesini önermiş ancak hâkim sınıfın görüşlerinin ağır basması nedeniyle kendi eğilimini anayasaya ve yeni düzenin özelliklerine yansıtma başarısız olmuştur. 27 Mayıs'la özdeşleşen kesimin 15 Ekim 1961 seçimleriyle yaşadığı düş kırıklığının ardından kendisi gibi CHP kontenjanından Temsilciler Meclisi'ne seçilen Doğan Avcıoğlu ve geniş bir aydın kadrosu ile 20 Aralık 1961 tarihinde Türkiye'nin çıkış yolunun Kemalizm'le ünsiyet kurmuş bir sosyalizmden geçtiğini savunan Yön dergisini çıkarmaya başlamışlardır.¹ Yön dergisini yayımlayan kadro içinde Mümtaz Soysal oldukça etkili ve öne çıkan bir isim olmuştur. Derginin ilk sayısında yer alan bildiri, Soysal'ın "Demokratik İktisadi Planlama İçin Siyasi Mekanizma" başlıklı doktora tezindeki görüşlerinin etkisinde hazırlanmıştır.²

Mümtaz Soysal, "*Dinamik Anayasa Anlayışı: Anayasa Diyalektiği Üzerine Bir Deneme*" başlıklı çalışmasıyla Anayasa Hukuku profesörü olmuştur. 1971 yılında Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanlığı görevine atanmıştır; ancak bu görevi çok kısa sürmüştür. Soysal, 12 Mart 1971 Muhtırası'nı izleyen günlerde Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nca Balyoz Harekâtı kapsamında tutuklanmıştır. "*Anayasaya Giriş*" başlıklı ders kitabında komünizm propagandası yapmakla suçlanarak 6 yıl 8 ay ağır hapis cezasıyla ve kamu haklarından ebediyen mahrumiyetle mahkûm edilmiştir. Soysal, bu karara karşı dört defa itirazda bulunmuşsa da son başvurusu hukuksal bir sonuca ulaşmadan, davası Af Yasası kapsamında düşmüştür.³ Temyiz süreci devam ederken SBF'deki görevine iade edilmiştir. Soysal, 1974 yılında Uluslararası Af Örgütü'nün yönetim kurulu üyeliğine seçilmiş; ancak Kıbrıs Türk tarafının Anayasa danışmanlığı görevini üstlenmesi nedeniyle 1978 yılında yönetim kurulu üyeliğinden istifa etmiştir. 1979 yılında ise birinci "*İnsan Hakları Öğretimi Uluslararası*" ödülünün sahibi olmuştur. Daha sonra aktif siyasete atılan Soysal, 1991 yılında Demokrat Halkçı Parti (DHP) listesinden 19. Dönem Ankara Milletvekili olarak seçilmiş ve kısa bir dönem de Dışişleri Bakanlığı yapmıştır. 24 Aralık 1995 Genel Seçimlerinde ise Demokratik Sol Parti (DSP)'den Zonguldak Milletvekili olarak seçilmiş; ancak kısa bir süre sonra hem DSP'den hem de milletvekilliğinden istifa ederek Bağımsız Cumhuriyet Partisi'ni kurmuştur. Bu yoğun çalışma temposunda yazarlık mesleğinden de geri kalmamıştır. Akis, Forum, Yön, Ortam gibi dergiler ile Milliyet, Hürriyet ve Cumhuriyet gibi gazetelerde uzun yıllar köşe yazarlığı yapmıştır. 11 Kasım 2019 tarihinde ise İstanbul'da hayata veda etmiştir.⁴

Ana hatları ile biyografisi özetlenen Mümtaz Soysal, sol ideolojiyi içeren ulusalcı bir düşüncenin, yaklaşımın ve tavrın öncü aydınlarından biri olmuştur. Bu makalede Soysal'ın söz konusu çizgisi göz önünde bulundurularak, Türk siyasi ve düşünce hayatına yönelik beyan ettiği değerlendirmelerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bunun için, Yön dergisi ile Milliyet gazetesindeki metinleri temel alınarak 27 Mayıs 1960 sonrasında 12 Eylül 1980 darbesine uzanan oldukça geniş bir tarihsel kesit üzerine odaklanılmıştır.

1. 1960'lı Yılların Kemalizm ve Sol Tartışmaları Ekseninde Mümtaz Soysal

Kurtuluş Savaşı'nın hemen sonrasında Cumhuriyet'in kuruluşu gerçek anlamda siyasi bir devrim olmuştur. Bu gelişme, egemenliğin padişaha dayalı olduğu bir yönetim sisteminden egemenliğin halka geçtiği ve seçilmiş bir meclis tarafından kullanıldığı bir rejimin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ulusal egemenlik ilkesi teorik olarak asla

¹ Gökhan Atılğan, *Yön Devrim Hareketi, Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar*, İstanbul: Yordam Yayınları, 2008, 12.

² Lemi Atalay, "Mümtaz Soysal ve Kemalizm: 1960'lı Yıllarda Bitmemiş Bir Senfoni'yi Tamamlama Girişimi" *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 38, Sayı: 65, (2019), 396, 400.

³ Mümtaz Soysal, *Anayasaya Giriş*, Ankara: İmge Yayınları, 2011, 452, 453.

⁴ "Mümtaz Soysal'ın Yaşamöyküsü" *Mümtaz Soysal'a Armağan*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 2009, 3-5.

reddedilmese de 1923-1945 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi ülke yönetiminde tek söz sahibi olmuştur. 1946 yılında Demokrat Parti (DP)'nin kurulmasıyla birlikte kalıcı olarak çok partili yaşama geçilmiştir. 1950 yılında DP seçimleri kazanmış ve DP iktidarı 1960 askeri darbesine kadar sürmüştür. 27 Mayıs 1960 tarihinde darbeye birlikte Türk siyasetinde yeni bir dönemin kapıları aralanmıştır. 1960'lı yılların siyasal yaşamı DP iktidarının siyasetine bir tepki temelinde şekillenmiştir. Bu yaklaşım doğrultusunda 1950'lerde olduğu gibi Meclis'te tek bir partinin hakimiyet kurmasını engellemek amacıyla yeni bir anayasa ve seçim yasağı getirilmiştir. Parlamento'nun kabul ettiği yasaların, anayasanın ruhunu ve temel prensiplerini ihlal edip etmediğini denetleyecek bir Anayasa Mahkemesi oluşturulmuştur. Bunun yanında 1961 Anayasası topluma liberal ve demokratik bir siyasal düzenle örtüşen özgürlükler ve haklar sunmuştur. Ayrıca anayasanın yarattığı özgürlük ortamı ile sol düşünceler de teorik açıdan zenginleşme olanağı bulmuştur.⁵ Bu çerçevede, Kemalizm'e bir sol görünüm verme surecine de girilmiştir. Daha önceki yıllarda biçimlenen Kemalizm anlayışıyla örtüşmeyen ve 60'lı yılların düşünce dünyasına egemen olacak yeni bir Kemalizm yorumu da ortaya çıkmaya başlamıştır.⁶

Bu tarihsel kesit içinde Mümtaz Soysal hem Anayasanın hazırlanmasında görev almış hem de 60'lı yıllardaki başat siyasal söylemin şekillenmesinde etkili olmuş bir entelektüel olarak öne çıkmıştır. 60'lı yıllardaki metinlerinde öncelikle Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı problemlerin tarihsel köklerini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu doğrultuda da yukarıda ana hatlarıyla verilen Cumhuriyet dönemini sosyalist bir bakış açısıyla sorgulamış ve eleştirel yorumlamıştır. Soysal'ın eleştirilerinde 1938 sonrası döneme ağırlık verildiği ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın hemen sonrasındaki dönemi de kapsadığı görülmektedir. Soysal, döneminin genel eğilimi ile örtüşür bir şekilde meseleye altyapı-üstyapı devrimciliği ikilemiyle yaklaşmıştır. Bir halk hareketi şeklinde gelişen Kurtuluş Savaşı'nın ve devamında da Kemalizm'in siyasi bakımdan devrimci atılımlar yapmakla birlikte feodal topluma ait iktisadi ilişkileri tasfiye edemediği için toplumsal-ekonomik yapının değişimi noktasında "muhafazakâr" kaldığını savunmuştur. Toplumun geleneksel yapısının çözülememesini, kapsamlı bir toprak reformunun gerçekleşmemesine ve Devletçilik ilkesinin halkçı bir bakış açısıyla değil de "yeni sermayedarlar" yetiştirmek amacıyla yönetilmesine dayandırmıştır.⁷ Mümtaz Soysal, Kemalist devrimin antitezi olarak resmettiği bu tablonun bir süreklilik arz ederek 1940'lı yılların Türkiye'sinde de varlığını koruduğunu belirtmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras alınan iktisadi düzendeki egemen unsurların etkilerini sınırlayabilecek bir gücün sergilenemediğini ve büyük toplum kesimlerinin lehine ulusal bir ekonominin yaratılmadığını savunmuştur. Soysal'a göre, bir yandan Anadolu'nun köylerinde ve kasabalarında hâkim olan büyük toprak sahipleri ve ticaretle uğraşanlar devletin iktisadi olanaklarının toplum yararına kullanılmasını engellerken diğer yandan da Türk Devrim'i kütlelerden koparak "bürokratik" bir hale bürünmüş ve Anadolu'da geniş bir hoşnutsuzluk ortaya çıkmıştır. Çok partili hayata geçilmesiyle birlikte de ekonomik iktidarı elinde bulunduran unsurlar "kitlelerin memnuniyetsizliği ile kendi memnuniyetsizliklerini" birleştirmeyi başararak siyasal iktidar üzerindeki hegemonyalarını sürdürmüşlerdir.⁸

Sanayi devrimi sonrasında Batı'da ortaya çıkan sosyo-ekonomik yapıya uygun bir siyasal düzenin, benzer bir gelişim çizgisini izlemeyen Türkiye'de uygulanmasının ülkenin temel sorunlarını çözemeyeceğini tespit eden Soysal, DP iktidarının Türkiye'de demokrasiyi geliştirebilmek için ekonomik ve sosyal reformlara imkân sağlayacak bir dinamizmi durdurduğunu savunmuştur. Soysal ayrıca DP'nin kuruluş sürecinde, Türkiye'nin bütün temel problemlerinin çözümünün kalkınma sorunuyla ilgili olduğuna inanan geniş bir kadro bulunmasına rağmen zaman içerisinde bu yapının parti içinde etkinliğini yitirdiğini ve bu sebeple de tek-parti idaresinden devralınan sosyo-ekonomik yapının varlığını koruduğunu ileri sürmüştür.⁹

27 Mayıs 1960 darbesinden hemen bir gün sonra Sıddık Sami Onar'ın başkanlığındaki Anayasa Komisyonu, 27 Mayıs'ın hukuki altyapısını oluşturacak ilk raporunu Milli Birlik Komitesi (MBK)'ne sunmuştur. Raporunda müdahalenin "adi ve siyasi bir hükümet darbesi" olmadığını altı çizilmiştir.¹⁰ Bu değerlendirmeye geleneksel yapıya karşı toplumu modernleştirmede orduyu öncü bir kurum olarak gören Türk aydınlarının önemli bir kısmı

⁵ Feroz Ahmad, "Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Siyasal Gelişmeleri" *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul: İletişim Yayınları, 1987, 1996.

⁶ Kurtuluş Kayalı, *Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 178.

⁷ Mümtaz Soysal, "Devrimcinin Halkçılığı", *Yön*, 7 Kasım 1962, Sayı: 47, 4. Devletçilik İlkesinin belirli bir zümrenin ve menfaat sahiplerinin çıkarları doğrultusunda uygulandığına yönelik eleştiriler 1930'lu yıllarda Kadro Hareketi tarafından da gündeme getirilmiştir. Temuçin Faik Ertan, *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994, 99.

⁸ Mümtaz Soysal, "AP'nin Öğrettikleri", *Yön*, 5 Aralık 1962, Sayı: 51, 3.

⁹ Mümtaz Soysal, "Başalık", *Yön*, 6 Ağustos 1965, Sayı: 123, 3.

¹⁰ Feroz Ahmad, Bedia Turgay Ahmad, *Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 268.

gibi¹¹ Mümtaz Soysal da içtenlikle katılmıştır.¹² Ancak Soysal, bu yaklaşıma rağmen 27 Mayıs'tan sonraki süreçte Türkiye'deki ekonomik ve sosyal dönüşümü geliştirecek bir dinamizmin sergilenemediği eleştirisini de yapmaktan geri durmamıştır. Soysal, darbeyi "*Kurtuluş Savaşı'nı yürüten öncü kadrodaki zihniyetin geri gelişi*" olarak görmüş olup ekonomik ve toplumsal açıdan Türkiye'nin aleyhine işleyen bir düzenin askerlerden ve sivil bürokratlardan oluşan ilerici bir sınıf tarafından alaşağı edilmesine yönelik bir hamle olarak değerlendirmiştir. Fakat, yarım kalmış bir hamle. Çünkü "*gerçek bir ihtilal*" olarak başlayan hareketin çok kısa bir süre sonra kendi yolundan çıkarak yeniden hızla geniş kitlelerin menfaatiyle çatışan bir sistem yarattığını öne sürmüştür.¹³

Mümtaz Soysal'ın metinlerinde gözlemlenen söz konusu eleştirel tutumu, yalnızca 27 Mayıs 1960'a karşı takınılmamış aynı zamanda da 1961 Anayasasını da kuşatan bir çerçeve çizmiştir. Anayasa Komisyonu üyesi olarak katıldığı anayasanın hazırlık sürecinde yaşanan tartışmalardan ve gözlemlerinden hareketle Türkiye'nin karşılaştığı problemleri çözmede 1961 Anayasasının yetersiz kalabileceğini savunmuştur. Anayasa'nın radikal bir iktisadi ve sosyal düzen değişikliğini sağlayacak şekilde biçimlenmesine yönelik bütün çabaların ekonomik iktidarı temsil eden egemen zümreler ile MBK tarafından engellendiğinin de altını çizmiştir.¹⁴ Bu muhafazakâr hamlelere ilaveten DP dönemine bir tepki ekseninde şekillenen anayasanın bir önceki dönemin olumsuzluklarına karşı aldığı tedbirlerin ve oluşturduğu kurumların, gelecekte gerçekleştirilmesi zorunlu olan "reformları *köstekleyebilecek hükümleri*" beraberinde getirdiğini savunmuştur.¹⁵

27 Mayıs 1960'ın amacına ulaşamadığını düşünen kişi sadece Mümtaz Soysal değildir. 15 Ekim 1961 genel seçimleriyle sivil siyasete dönülmesinden ve iktidarın sivillere devredilmesinden rahatsızlık duyan bir grup subay, Harp Okulu Komutanı Albay Talat Aydemir'in önderliğinde başarısızlıkla sonuçlanan iki darbe girişiminde bulunmuştur.¹⁶ Başbakan İsmet İnönü, emir komuta zincirinin dışında gelişen bu darbe girişimleri karşısında yapmış olduğu konuşmalarda iktidar olma yollarını parlamenter sistemi dışarda bırakan bir stratejiyle arayanları Atatürk'ün her şart altında demokratik rejimi önceleyen yaklaşımına karşı durmakla eleştirmiştir. İhtilal özleminde olanların Atatürk'ü önder olarak göstermeye çalışmalarını "*kaba bir sahtecilik*" olarak değerlendirmiştir.¹⁷

Bütün bu süreçte İsmet İnönü'nün, çok partili siyasal hayatın Atatürk'ün içtenlikle arzuladığı bir sistem olduğuna yönelik değerlendirmelerde bulunurken Mümtaz Soysal, siyasal partilere ve parlamentoya dayalı mevcut yapının karşı-devrimci bir karakter taşıdığını savunmuştur. Az gelişmişlik sarmalında bulunan Türkiye'nin, Batı'da görülen endüstrileşmiş sanayi toplumu modeline özgü bir yönetim sisteminin benimsemesinin farklı sonuçlar doğurarak "*kütle temsilcilerini değil de belli çıkarların sözcülerini iş başına getirdiğini*" belirtmiştir.¹⁸ 27 Mayıs 1960'tan sonra İnönü'nün başbakanlığında kurulan hükümetler döneminde de Türk siyasetinin geniş toplum kesimlerinin çıkarlarına ters düşen bu yapısının devam ettiğini öne sürmüştür. CHP ve Adalet Partisi (AP) koalisyonu için "*muhafazakâr parti bugün de iktidardadır*" değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁹ İsmet İnönü'nün Yeni Türkiye Partisi (YTP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve bağımsız milletvekillerinin katılımıyla ikinci koalisyon hükümetini kurması karşısında ise CHP'nin gerçek anlamda parlamenter bir demokrasiyi kurabilmek için sosyo-ekonomik yapıyı değiştirecek reformlar yapmak yerine toplumun muhafazakâr unsurları lehine tavizler vererek devrimcilik rotasından çıktığını belirtmiştir. Soysal, parti yönetimi tarafından izlenen bu politikanın bütün yönleriyle demokratik bir yönetsel sistemin gelişimini sekteye uğratacağı görüşünü de savunmuştur.²⁰

Söz konusu olan bu tartışmaların yaşandığı 1960'lı yıllar Türkiye'nin siyasi ve iktisadi yapısının radikal bir ekonomik ve sosyal programla dönüştürülmesi yönünde metinlerin öne çıktığı tarihsel bir kesit olmuştur. Yön dergisi sayfalarında Doğan Avcıoğlu'ndan Şevket Süreyya Aydemir'e kadar geniş bir aydın kadrosu tarafından

¹¹ Kurtuluş Kayalı, *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs -12 Mart*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 71.

¹² Mümtaz Soysal, *Dinamik Anayasa Anlayışı Anayasa Dialektiği Üzerine Bir Deneme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969, 29-30.

¹³ Mümtaz Soysal, "Karşı ihtilal", *Yön*, Sayı: 41, 26 Eylül 1962, 4.

¹⁴ Mümtaz Soysal, "Kurucu Mecliste" *Yön*, Sayı: 2, 27 Aralık 1961, 11.

¹⁵ Mümtaz Soysal, "Kalkınma ve Hukuk" *Yön*, Sayı: 5, 17 Ocak 1962, 14.

¹⁶ William Hale, *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2014, 197-199.

¹⁷ *Cumhuriyet*, 11 Kasım 1962.

¹⁸ Mümtaz Soysal, "Atatürk'ten Sonraki İnönü", *Yön*, 14 Kasım 1962, Sayı: 49, 3.

¹⁹ Mümtaz Soysal, "Uyanış Saati", *Yön*, 11 Nisan 1962, Sayı: 17, 3.

²⁰ Mümtaz Soysal, "Boşluk", *Yön*, 18 Temmuz 1962, Sayı: 31, 3.

dile getirilen tezler bu ekseninde şekillenmiştir.²¹ Mümtaz Soysal da söz konusu bu aydın kadrosu içinde öncü bir rol sergilemiştir. Soysal, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasal çıkmazı aşarak sınıfsal temele dayanan demokratik bir rejimin kurulabilmesi için sol siyasal dizgenin önemli bir alternatif olduğunu vurgulamıştır. Toplumun karşı karşıya kaldığı problemlerin çözülmesinde sosyal adaleti örselemeyen, hızlı bir ekonomik kalkınmayı yegâne bir yol olarak görmüştür. Bu yolun açılabilmesi için de *Yön Bildirisi'nde* de altı çizildiği gibi sosyalizm çevresinde birleşenlerin, sosyalist bir bakış açısıyla Devletçilik ilkesini yeniden yorumlamaları gerektiğini savunmuştur. Bununla ilgili Kemalizm'e içerden bir eleştiri olarak kabul edilebilecek bir yaklaşımla Türkiye'de devletçiliğin en başından itibaren "*zorla milyoner yaratmak için başvurulmuş bir yol*" olarak görüldüğünü belirterek sosyalistlerin, devletçiliği halktan yana ve halkçı bir bakış açısıyla yeniden anlamlandırmaları gerektiğini belirtmiştir. Böyle bir ekonomik program sayesinde büyük kitlelerin iktisadi alanda hâkim bir konuma gelmesiyle "*Türk demokrasisinin daha sağlam temeller üzerinde yükseleceğini*" öne sürmüştür.²²

Kemalizm'i sosyalizm doğrultusunda geliştirmeye ve uygulamaya müsait bir ilkeler bütünü olarak gören yaklaşımların başat bir siyasal çizgi olarak öne çıktığı süreçlerde²³ Mümtaz Soysal da bu düşünsel doğrultuda ilerleme konusunda ısrarcı olmuştur. Soysal, Atatürk'ün vefatından sonra Türk siyasetinin muhafazakâr kadrolarca kontrol edilmeye başladığına ve bu kadroların ülkenin ihtiyaçlarını karşılayabilecek politikalar üretebilmesinin imkânsız olduğuna değinerek Türkiye'nin kalkınma sorununun sosyalist bir dünya görüşünden hareket eden dinamik kuşaklarca çözüme bağlanabileceğini savunmuştur.²⁴ Sosyalistlerce gerçekleştirilecek bir atılımın temel hedefinin geniş toplum kesimlerinin hizmetinde ve denetiminde olan bir iktisadi devlet politikasının kurulması olduğunu ve bu hedefin, Kemalist devrimin yerleşmek istediği yörüngeyle birebir örtüşüğünün altını çizmiştir. Soysal, Sosyalizm-Kemalizm bileşkesini Altı Ok'tan biri olan halkçılık prensibinin kaçınılmaz bir sonucu olarak görmüştür.²⁵

Bir yandan Türkiye'nin azgelişmişlik sorunu karşısında sosyalist argümanlarla yeniden tarif edilen bir Kemalizm anlayışının çözüm önerisi olarak öne çıktığı, bir yandan da özellikle gençlerin ve aydınların Türkiye İşçi Partisi (TİP)'ne yöneldiği bir dönemde CHP, biraz da TİP'e oy kaptracağı kaygısıyla siyasal çizgisini ortanın solunda olarak tanımlamıştır.²⁶ 10 Ekim 1965 tarihinde yapılan seçimlere de ortanın solu sloganıyla katılmıştır. Ancak AP oyların %53'üne yakını olarak tek başına iktidar olmuştur. Seçimlere yeni bir siyasal söylemle giren CHP'nin oyları ise %29'un altına düşmüştür.²⁷

1965 Genel Seçimlerinin hemen öncesinde Mümtaz Soysal, "*seçim sonuçlarına Millet Meclisi'nde oldukça geniş bir muhafazakâr kütlenin egemen olacağını*" öne sürmüştür. Siyasetin sol kanadındaki dinamizme bakarak "*politik gücün gelecek dönemde kolaylıkla kütlelerden yana olanların eline geçeceğini*" düşünmenin fazla iyimser bir düşünce olacağını savunmuştur.²⁸ Seçim sonuçları, Soysal'ın öngörüsünü yansıtan bir tablo ortaya çıkarmıştır. Soysal, Türkiye İşçi Partisi'nin elde ettiği kısmi başarıya mukabil solun ciddi bir atak yapamadığına değinmiş ve CHP'nin yaşadığı yenilgiyi "*ortanın solundayım*" sloganına bağlayan görüşleri de eleştirmiştir. CHP'ye seçim kaybettiren olgunun, partinin sol siyasal çizgiyi oldukça geç ve yüzeysel bir biçimde benimsemesi olduğunu savunmuştur. Sosyo-ekonomik yapısının bir orta çağ görünümünden kurtulamamış ve sanayi devriminin meydana getirdiği büyük dönüşümü yaşayamamış Türkiye'de "*büyük halk kütlelerinin*" birdenbire sola yönelmesinin mümkün olmayacağına değinerek,²⁹ solun bir iktidar alternatifi olamamasının nedenlerini çok daha derinlerde aramıştır.

AP'nin tek başına iktidar olduğu 1965 yılından 1968 yılına kadar çok partili düzen ilk defa tam anlamıyla çoğulculuk içinde işlemeye başlamıştır. Bu çoğulculuk Türkiye'nin siyasi ve sosyo-ekonomik yapısını yeni taleplerle karşı karşıya bırakmıştır. Siyasal iktidar ya bu talepleri olabildiğince karşılamak üzere radikal yapısal dönüşümleri gerçekleştirecek ya da taleplerin göz ardı edilmesi yoluna gidecekti. AP iktidarı ikinci yolu tercih

²¹ Hikmet Özdemir, *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986, 288.

²² Mümtaz Soysal, "İkinci Yılın Eşiğinde", *Yön*, 19 Aralık 1962, Sayı: 53, 3.

²³ Behice Boran, *Türkiye ve Sosyalizmi Sorunları*, İstanbul: Gün Yayınları, 1968, 22.

²⁴ Mümtaz Soysal, "Hayal Perdesi", *Yön*, 11 Aralık 1964, Sayı: 89, 3.

²⁵ Mümtaz Soysal, "İlerici Cephenin Bütünlüğü", *Yön*, 10 Ekim 1962, Sayı: 43, 6.

²⁶ Hakkı Uyar, *İki Darbe Arasında CHP 1960-1971*, İstanbul: Doğan Kitap, 2017, 179.

²⁷ Şerafettin Turan, *İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2013, 435.

²⁸ Mümtaz Soysal, "Testi Kırılmadan", *Yön*, 8 Ekim 1965, Sayı: 132, 3.

²⁹ Mümtaz Soysal, "Ortanın Solu mu Sorumlu?", *Yön*, 15 Ekim 1965, Sayı: 133, 3.

etmiş ve siyasal sistem 1968 yılıyla birlikte bir krize dönüşmüştür.³⁰ 1969 genel seçimleri Türk siyasetini içinde bulunduğu bunalımdan çıkaramadığı gibi mevcut tabloyu daha da olumsuzlaştırmıştır. TİP'in meclis dışı kalmasıyla birlikte sol içerisinde parlamenter sistemin sınırları çerçevesinde siyaset yapmak isteyen kesimlerin etkisi azalmış, parlamento dışı muhalefeti savunan fraksiyonlar daha etkin bir hale gelmiştir. Bunun sonucunda tek yolun parlamento dışı muhalefet olduğu kuramı ön plana çıkmıştır.³¹

Soysal, Türk siyasal hayatının sunduğu panoramayı değerlendirirken "AP'nin, DP iktidarı döneminde olduğu gibi kitlelerin iyi bir yaşama düzeyi doğrultusundaki özlemlerini temelde burjuvanın çıkarlarına yarayan bir kalkınma ve yönetim modeli olarak kullanmaya yönelik bir çizgiyi takip ettiği ve alt gelir gruplarının siyasal ve sosyo-ekonomik taleplerine kapalı bir demokrasi özlemi içinde olduğu" saptamasında bulunmuştur.³²

Mümtaz Soysal, temel payandası ordu olan ve Türkiye'deki sınıfsal yapının inkarına dayalı siyasal pratiğe karşı öncelikle geliştirilmesi gereken duruşun "anayasanın sosyalist bir bakış açısıyla yorumlanması" olduğunu tespit etmiştir. AP iktidarının, gittikçe ağırlaşan siyasal tedirginlik ve toplumsal ekonomik sorunların artmasına paralel olarak anayasanın demokratikleştirici ve özgürleştirici ruhuna karşı sergilediği menfi tutumun sadece bürokratik çekirdek tarafından engellenmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. 1961 Anayasa'sının "ileriye açık bir anayasa" olduğunun altını çizerek anayasanın varlığını sürdürebilmesi için sosyalist bir tutumla "işçi ve köylü yığınlarının" çıkarlarıyla örtüşen bir temelde geliştirilmesini zorunlu görmüştür.³³

1961 Anayasa'sının yeni yükselen sınıfsal güçlere dayanarak korunmasına yönelik yaklaşımın yanı sıra Soysal, parlamenter sistemin sınırları içinde siyaset yapan solun daha atak olması gerektiğini savunmuştur. CHP ile TİP'in toplumdaki dinamizmi görmezden gelerek statükoya direnmeleri ve diğer sol fraksiyonların da orduyu etkileme adına "Kemalist sloganlara dayandırılmış" yanlış bir taktik izlemeleri nedeniyle toplumun özlemlerine yabancı kaldıkları eleştirisinde bulunmuştur. Soysal, CHP ve TİP'in başta geniş ve aktif gençlik hareketleri olmak üzere öğretmenler ile memurları da kapsayan kitle hareketlerine karşı "dikta paranoyası" nedeniyle mesafeli durmalarının onları "yığınlardan kopuk bir seminer kulübü durumuna" düşürdüğünü yazmıştır.³⁴

Söz konusu bu eleştirileri takip eden süreç içinde 29-31 Ekim 1970 tarihleri arasında Ankara'da TİP'in dördüncü kongresi düzenlenmiştir. Kongre Emek grubunun parti üstündeki egemenliğiyle sonuçlanmıştır.³⁵ Soysal, bu yeni gelişmeyi parti ile toplumsal dinamikler arasında etkin bir birlikteliğin oluşmasına imkân verecek önemli bir atılım olarak değerlendirmiştir. Parlamenter sistem içinde siyaset üreten TİP'in gençlik hareketlerine "sokak kargaşalığı" diye mesafeli durmaktan vazgeçerek "onlarla anlamlı diyalog" kurmaya yöneleceğinin altını çizen Soysal, "işçi ve gençlik hareketlerindeki potansiyeli" düzene başkaldırma romantizminden kurtarılmasıyla gerçekçi ve etkin bir muhalefetin ortaya çıkacağını savunmuştur.³⁶

2. 12 Mart 1971 Muhtırası'ndan 12 Eylül 1980 Darbesi'ne Siyasal Aksiyonizm ve Mümtaz Soysal

Mümtaz Soysal, bir yandan TİP'te yaşanan gelişmelerden bir yandan da 15-16 Haziran 1970'te işçilerin geniş katılımlı ve kendiliğinden gerçekleşen eylemlerinden hareketle, solun iktidar alternatifi olabilecek bir potansiyele ulaştığını savunurken ve solun ısrarla toplumsal güç noktalarıyla bütünleşmesi gerektiğini vurgularken³⁷ Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yüksek komuta kademesi Demirel hükümetinin gitmesi gerektiğine karar vermiştir. Böylece Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), 12 Mart 1971 tarihinde Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ile Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi Başkanlarına bir muhtıra vermiştir. Burada Demirel hükümetinin istifa etmesini ve anayasanın öngördüğü reformları gerçekleştirebilecek güçlü bir hükümetin kurulmasını istemişlerdir. Nihat Erim başbakan aday olarak uygun görülmuş ve 19 Mart'ta kendisinden hükümet kurması talep edilmiştir. Bunun sonucunda Erim hükümeti 26 Mart 1971 tarihinde göreve başlamıştır.³⁸

³⁰ Cem Eroğul, "Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Ed: İrvin C. Schick, E. Ahmet Tonak, İstanbul: Belge Yayınları, İstanbul, 2006, 151.

³¹ Jacob Landau, *Türkiye'de Aşırı Akımlar 1960 Sonrası Sosyal ve Siyasal Çekişmeler*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1978, .56

³² Mümtaz Soysal, *Güzel Huzursuzluk*, İstanbul: Bilgi Yayınevi 1975, 45.

³³ Mümtaz Soysal, "Anayasayı Sosyalistçe Korumak", *Emek*, 19 Mayıs 1969, Sayı: 2, 5

³⁴ Mümtaz Soysal, "Gölgesinden Korkan Toplum", *Milliyet*, 3 Ocak 1970

³⁵ Murat Belge, "Türkiye İşçi Partisi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.8, İstanbul: İletişim Yayınları, 1987, 2130.

³⁶ Soysal, *Güzel Huzursuzluk*, 48.

³⁷ Soysal, *Güzel Huzursuzluk*, 46.

³⁸ Hikmet Özdemir, "Siyasal Tarih (1960-1980)" *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Yay Yön: Sina Akşin, İstanbul: Cem Yayınları, 2008, 262-263.

Türk Solu, 12 Mart 1971 Muhtırasını yanlış değerlendirerek müspet karşılamış ve kendine özgür bir örgütlenme olanağı sağlayacağı düşüncesiyle müdahaleyi desteklemiştir. Türk Solu ilk anda Erim hükümetine karşı çıkmamıştır;³⁹ ancak hükümet göreve başladıktan kısa bir süre sonra sıkı yönetim ilan ederek sola karşı sert önlemler almaya başlamıştır. Bunun sonucunda solu temsil eden aydınların 12 Mart'a ve Erim hükümetine karşı takındığı tavır değişmiştir. Mümtaz Soysal'da bu aydın kuşağının en önünde yer alan bir isim olmuştur. Erim kabinesinin, önerilen toplumsal ve ekonomik reformlara yaklaşım konusunda birbirine taban tabana ters düşünceleri benimseyen üyelerden oluştuğuna dikkat çekerek siyasal, toplumsal ve ekonomik problemlerin çözümü adına kendisinden beklenen dinamizmi sergileyemeyeceği görüşünü savunmuştur. Tutarlı bir düşünsel çizgiye ve sağlam bir programa sahip olmayan Erim hükümetinin Türk siyaset hayatını daha bir bilinmez noktaya doğru sürükleyeceğini de iddia etmiştir.⁴⁰ Soysal, bu çelişkili durumun Erim hükümetinin programına da yansıtıldığını savunmuştur. Programın, "özde birbiriyle çatışan" iki ayrı kavramı kullanarak bir yandan reform vurgusu diğer yandan da huzur vurgusu yapmasını sorunlu bir yaklaşım olarak değerlendirmiştir. Toplumda sosyo-ekonomik yapının değiştirilmesine yönelik ortaya çıkan talepleri büyük istenci ve ilerici bir atılım olarak görmek yerine "huzursuzluk" olarak değerlendiren bir tavrın, köklü dönüşümleri sağlayarak geleneksel yapının taşlarını yerinden oynatacak bir reform programını hayata geçirmesinin imkânsız olduğunu savunmuştur. Programın "huzur ve reform" vurgusunun ekonomik iktidarı elinde bulunduran ve geniş kitlelerin çıkarlarıyla çatışan sınıfların talepleri doğrultusunda anlamlandırıldığı eleştirisinde bulunmuştur.⁴¹

Aynı günlerde Anayasa değişikliklerinin gündeme gelmesi üzerine de eleştirilerde bulunan Soysal, değişiklik konusunda danışman olarak Duverger'e teklif götürülmesine dair sorulan bir soruya "Duverger'in söz konusu çağrısı kabul etmiş olabileceğine ihtimal vermiyorum" şeklinde cevap vermiştir. Soysal, Türkiye'nin kendi siyasal ve sosyo-ekonomik yapısından kaynaklı problemler için yabancılardan formül talebinde bulunulmasını "Tanzimat zamanının modası" olarak değerlendirmiştir. Sözlerinin devamında "Reformcu olmak iddiasıyla ortaya çıkan bir hükümetin Anayasa değişikliği ile işe başlamasını şaşırtıcı" bulunduğunu belirterek Türkiye'nin sorunlarının çözümünün daha dinamik bir anlayışla mümkün olacağını vurgulamıştır.⁴²

Mümtaz Soysal, söz konusu eleştirilerini gündeme getirdiği günlerde üniversiteye yönelik operasyonlara hız verilmiştir. Bahri Savcı, Muammer Aksoy ve Cahit Talas gözaltına alınmıştır. Bu gelişmeleri, 18 Mayıs 1971 tarihinde Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi dekanı ve Anayasa Hukuku profesörü olan Mümtaz Soysal'ın Büyük Anfi'de dersi sırasında gözaltına alınması izlemiştir. Soysal'ın gözaltına alınış nedeni birkaç ay içinde belli olmuştur.⁴³ "Güzel Huzursuzluk" başlıklı yazısı nedeniyle yargılanmış ve beraat etmiştir. Daha sonra ise "Anayasa Giriş" isimli kitabında komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle hakkında dava açılmış ve 3 Aralık 1971 tarihinde 3 Numaralı Sıkıyönetim mahkemesince mahkûm edilmiştir. Ancak uzun süren hukuk mücadelesi bir sonuca ulaşmadan Af Yasası kapsamında dava düşmüştür.⁴⁴

Bütün bu yargılanma süreci boyunca Türkiye, demokrasinin kurallarına uymayan bir düzenden parlamenter sistemin çerçevesi içinde işleyen siyasal, ekonomik ve toplumsal bir düzene dönmenin sancılarını yaşamaktaydı. Nihat Erim'in ikinci defa başbakanlıktan istifa etmesiyle birlikte Güven Partili Van Senatörü Ferit Melen tarafından yeni kabine kurulmuştur. Ancak bu uzun süreli bir kabine olmamıştır. Muhtıra döneminin son hükümeti, Melen kabinesinde Ticaret Bakanı olarak görev yapan Naim Talu'nun başbakanlığında kurulmuş ve Türkiye'yi 1973 sonbaharında yapılması planlanan seçimlere götürecek bir geçiş hükümeti olmuştur. Seçim sonuçları son derece şaşırtıcı karşılanmıştır. CHP umulanın üzerinde oy alırken sağ taraf tahmin edilenden daha fazla bölünmüştür. Hiçbir parti yeterli oy alarak tek başına iktidar olamamış ve Türkiye uzun bir hükümet bunalımı yaşamıştır. 14 Ekim 1973 tarihinde yapılan seçimlerden sonra 17 Şubat 1974'te CHP-Milli Selamet Partisi (MSP) koalisyonu olarak şekillenen yeni hükümet güvenoyu alabilmiştir.⁴⁵

Türk siyasal yaşamını yeniden demokratik bir temel üzerine inşa etmeye dönük gelişmelerin yaşandığı bu süreçte Mümtaz Soysal hem Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki görevine iade edilmiş hem de Barış Gazetesi'nde güncel siyasete dair değerlendirmelerde bulunmuştur. İsmail Cem'in TRT Genel Müdürlüğü'ne atanmasından sonra da

³⁹ Kayalı, *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs- 12 Mart*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, 163-166.

⁴⁰ Mümtaz Soysal, "Dürüst, Çalışkan ve Bilgili", *Ortam*, 19-26 Nisan 1971, Sayı: 1, 5.

⁴¹ Soysal, *Güzel Huzursuzluk*, 56-59.

⁴² Milliyet, 26 Nisan 1971.

⁴³ Bilsay Kuruç "Kırk Yıl Öncesinden İzlenimler" *Mümtaz Soysal'a Armağan*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 2009, 32.

⁴⁴ Soysal, *Anayasaya Giriş*, 453.

⁴⁵ Tefvik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, Ankara: İmge Yayınları, 2013, 222-230.

Milliyet gazetesinde ondan boşalan sütunda yazmaya başlamıştır. Kaleme aldığı ilk yazılarından birinde 12 Mart askeri müdahalesine olan tenkitleri eleştirmiştir. Muhtıranın, “kökleri çok daha derinlere inen durumların sorumluluğunu” parlamentonun ve hükümetin üzerine yıkarak siyasal, toplumsal ve ekonomik düzendeki yozlaşmayı önlemek yerine daha da derinleştirici bir tutum takındığını öne sürmüştür. İlerici kavramlarla biçimlendirilmiş olmalarına rağmen, hızla yapılması öngörülen reformların özü itibarıyla gerici bir nitelik arz ettiğini, yığınların genel yaşamını olumlu yönde değiştiremediğini ve Türkiye’nin kendine özgü birtakım problemlerini kemikleştirdiğini savunmuştur.⁴⁶

Mümtaz Soysal, 12 Mart rejiminin Türk siyaseti ve sosyo-ekonomik düzeni üzerinde ciddi anlamda olumsuz etkileri olduğunu savunmuştur. Karamsar bir Türkiye panoraması çizerek 1973 sonbaharında gerçekleşen seçimlerden sonra siyasal ve toplumsal yapının geleceğine dair daha olumlu bir yaklaşım içinde olmuştur. Türkiye’nin köklü bir altyapısal dönüşümü yaşayabileceğine yönelik tahlillerde bulunan Soysal, CHP-MSP koalisyonuna ayrı bir önem atfetmiştir. Türkiye’nin alacakaranlık bir dönemde olduğuna değinmiş, bu durumun aydınlığa mı yoksa karanlığa mı evirileceğinin köklü bir düzen değişikliğine bağlı olduğunu savunmuş ve siyasal iktidarın radikal bir dönüşümü “sağlam bir örgütlenme, sağlam bir kadrolaşma” ile başarabileceğini vurgulamıştır.⁴⁷

Laik ve demokratik bir Türkiye Cumhuriyeti vurgusunu öne çıkaran CHP ile siyasal İslamcı tezlerden yararlanarak politika üreten MSP’nin çözüm bekleyen problemlere yaklaşımlarında ne oranda uyuşup uyaşamayacaklarını da tartışan Soysal, MSP’nin ideolojik bir saplantıyla siyaset yapmayarak büyük ekonomik dönüşümlerle Türkiye’nin somut koşullarını değiştirmeye yöneleceğini vurgulamış ve bu yönüyle de koalisyonun ciddi atılımlar yapabileceğini savunmuştur. CHP-MSP kabinesinin, halkın katılımıyla toplumun sosyo-ekonomik yapısını dönüştürmeyi başarması durumunda da Türkiye’deki temel çelişkinin “en başından itibaren yanlış temeller üzerine oturmuş bir ilerencilik-gericilik” kavgasının olmadığını, üretim araçlarına sahip olanlar ile emekçi kitleler arasında yaşandığını ortaya çıkaracağını iddia etmiştir. Toplumda yanlış bir biçimde var olan ilerici-gerici dikatomisine dayalı kutuplaşmanın etkisini kaybedeceğini ve rasyonel bir zemin üzerinde gelişen sınıf siyasetinin ağırlık kazanacağını vurgulamıştır.⁴⁸

Soysal’ın, CHP-MSP koalisyonuyla birlikte açılan yeni dönemi Türkiye’nin seküler kadrolarıyla geleneklerine bağlı halk yığınları arasındaki uçurumun aşılmasına yönelik bir şans olarak değerlendiren görüşü⁴⁹ ve Ecevit tarafından gündeme getirilen “halk sektörü” modelini Türkiye’nin temel yapısının değiştirilmesi hususunda önemli bir atılım olarak kabul eden yaklaşımı⁵⁰ süreç içinde ciddi kırılmalar yaşamıştır. Onun düşüncesine göre bürokrasi çarkları, CHP-MSP ortaklığının siyasal ve sosyo-ekonomik yapıyı köktenci bir biçimde dönüştürme arayışını ve sunduğu çözüm yollarını bir açmazla karşı karşıya bırakmıştır. Siyasal aktörler ile sosyal adaletsizliğin giderilmesini bekleyen toplum kesimleri arasına kökleri tarihin çok derinlerine uzanan bürokratik bir mekanizma girmiştir.⁵¹

CHP-MSP koalisyonun önündeki en büyük problemlerden biri Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin giderek gerginleşmesi olmuştur. Makarios’a karşı gerçekleşen darbe ve EOKA’nın (Ethniki Organosis Kiprion Agoniston) Elen Cumhuriyetini kurduğunu ilan etmesinden sonra 20 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye garantörlük hakkını kullanarak adaya asker çıkartmıştır. İki gün sonra ateşkes ilan edilmiş; ancak taraflar arasında bir uzlaşma sağlanamayınca Türkiye ikinci bir harekât başlatmıştır. 14 Ağustos 1974 tarihli bu harekatin neticesinde Türk ordusu adanın %40’ını denetimi altına almıştır. 5 Şubat 1975’ten itibaren Amerika Birleşik Devletleri Türkiye’ye karşı bir silah ambargosunu uygulamaya koymuştur. Türkiye bu ambargoya 13 Şubat 1975’te Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin kuruluşuyla cevap vermiştir.⁵² Ecevit muazzam bir prestij kazanırken ortağı Erbakan ise adanın tamamını alma çağrılarında bulunmuştur. Bu görüşe katılmayan Ecevit askeri zaferi erken bir seçimle siyasi zafere dönüştürebilmek için 18 Eylül 1974 tarihinde istifa etmiştir. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk uzun bir süre yeni bir kabine kurulamadığı için Sadi İrmak’ı hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Hükümet kurulmuş; ancak güvenoyu alamamıştır. Buna rağmen İrmak, yeni hükümet kurulana kadar başbakan

⁴⁶ Mümtaz Soysal, “12 Mart”, *Milliyet*, 12 Mart 1974.

⁴⁷ Mümtaz Soysal, “Durumu Bilmek”, *Milliyet*, 13 Mart 1974.

⁴⁸ Mümtaz Soysal, “İnsanı Değiştirmek”, *Milliyet*, 6 Nisan 1974.

⁴⁹ Mümtaz Soysal, “Asıl Soru”, *Milliyet*, 7 Haziran 1974.

⁵⁰ Mümtaz Soysal, “Halk Plajları”, *Milliyet*, 19 Haziran 1974.

⁵¹ Mümtaz Soysal, “Biletler Kontrol”, *Milliyet*, 5 Haziran 1974.

⁵² Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarih*, İstanbul: Alkım Yayınları, 2010, 972-977.

olarak görevini sürdürmüştür. Nihayet 31 Mart 1975 tarihinde Demirel başkanlığındaki AP-MSP-Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP)-Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) dörtlüsünden oluşan ilk Milliyetçi Cephe hükümeti kurulmuştur.⁵³

Mümtaz Soysal'ın, Türk dış politikasında yaşanan gelişmeleri ve bunların iç siyasete yansımalarını nasıl değerlendirdiğine bakıldığında: öncelikle Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde daha önceki süreçlerden farklı olarak haklılığını uluslararası arenada kabul ettirebildiğini yazmıştır. CHP-MSP koalisyonunun 12 Mart'ın olumsuz atmosferinden çıkmaya dönük atılmış olduğu kararlı adımların Türkiye'yi bir cunta devleti görünümünden hızla çıkararak demokratik niteliği ile gelişen bir ülke konumuna getirdiğinin altını çizmiş ve bunun Kıbrıs meselesinde alınan uluslararası desteğe katkı sağladığını belirtmiştir.⁵⁴

Soysal, söz konusu bu değerlendirmelerinden bir gün sonra başlayan müdahaleyi savaştan özelemlerle beslenen bir askerî harekât olarak değil, "*kardeşlik, bağımsızlık ve özgürlük*" temellerine dayalı çözümlerin yolunu açacak bir gelişme olarak değerlendirmiştir.⁵⁵ Bu yaklaşım tarzını daha sonraki tahlillerinde de korumaya çalışmış ve popülist olmayan bir duruş sergilemiştir. Kıbrıs'ın bütünüyle işgalini ve Ege adalarının ilhak edilmesini gündeme getiren tezleri ise benimsememiştir. Türk ordusunun adaya çıkmasıyla birlikte "*askerlik, diplomasi ve ekonomi alanında*" sağlanan üstünlüğe gölge düşebileceği uyarısında bulunmuştur. Türkiye'nin ve adadaki Türklerin güvenliğini garanti altına alabilecek "*bağımsız ve federatif bir Kıbrıs Cumhuriyeti'ni*" tek çözüm yolu olarak görmüştür.⁵⁶

Soysal, Kıbrıs harekâtının başarıyla sonuçlanmasından sonra bu olumlu tabloyu oya dönüştürmeyi amaçlayan Ecevit'in CHP-MSP koalisyonundan çekilmesi karşısında görüş beyan ederken; MSP'ye yönelik eleştirel bir tutum içinde olmuştur. MSP kadrolarının parlamenter sistemin en önemli kurallarından olan ortak sorumluluk ve uzlaşma ilkelerini yerine getirmediğini savunmuştur. Bunun en bariz yansımasının ise Kıbrıs meselesinde görüldüğünü belirtmiştir. Kıbrıs sorununda Koalisyonun CHP ayağı daha gerçekçi ve temkinli bir çözüm yolu ararken, MSP'nin popülist bir söylemle sonuç almaya yönelik değil aksine elde edilen kazanımları yıpratıcı bir politik çizgiyi takip ettiğini vurgulamıştır.⁵⁷ CHP-MSP koalisyonunda gözlemlenen bu parçalanmışlığın parlamentonun tamamı için de söylenebileceğini savunan Soysal, parlamentonun mevcut yapısıyla ülkenin temel problemlerinin aşılmasına yönelik köklü ve radikal çözümlerin üretilmeyeceğini öne sürmüştür.⁵⁸ Bu yaklaşım tavrı Ecevit'in erken seçime gidilmesi görüşünü desteklemiştir. Fakat erken seçim baskısına mukabil AP Genel Başkanı Demirel; 31 Mart 1975 tarihinde MSP, CGP ve MHP'nin desteğiyle I. Milliyetçi Cephe hükümetini kurmuştur. Soysal, yeni kabinenin kuruluş sürecinde AP'nin MSP ve MHP ile yakınlaşan bir siyaset izlemesini eleştirerek takip edilen siyasal hattın partiyi merkez partisi konumundan daha sağ konuma sürükleyeceğini savunmuştur. Bu durumun da AP'yi Türkiye'nin koşullarıyla örtüşen çağdaş bir parti olma idealinden bütünüyle uzaklaştıracağını iddia etmiştir.⁵⁹

I. Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulmasından sonra Soysal'ın yaptığı değerlendirmelerde yeni kabinenin Türkiye'nin kalkınmasına yönelik sosyo-ekonomik dönüşümleri gerçekleştirecek dinamizme sahip olmadığı savunulmuştur. Milliyetçi Cephe koalisyonunu oluşturan dört partinin başta milliyetçilik kavramı olmak üzere birçok konu hakkında derin bir görüş ayrılığı içinde olduklarını belirterek, tek uzlaştıkları noktanın sol ideolojinin siyaset yapma alanının daraltılması olduğunu iddia etmiştir. Bu sebeple Türkiye'nin geri kalmışlık sorununu çözerek ileri bir sanayi ülkesi olmasını sağlayacak hamleler yerine koalisyonun devamını sağlayabilmek için siyasi arenanın sol cenahına karşı aksiyoner bir politika izleyeceklerini iddia etmiştir.⁶⁰ Böylelikle Milli Cephe hükümetinin Türk demokrasisini ciddi bir krizle karşı karşıya bırakabileceğini dile getirerek siyasetin demokratik bir çizgi üzerinde gelişebilmesinin tek yolunun, sağ-sol kutuplaşmasını durdurabilecek bir formül geliştirilmesi olduğunu işaret etmiştir. CHP ile Demokratik Parti'nin bir ittifak temelinde birleşmelerini, sağ ve sol ideoloji arasındaki uçurumun derinleşmesini durdurabilecek yegâne bir çıkış yolu olarak saptamıştır.⁶¹

⁵³ Mete Tunçay, "Siyasal Gelişimin Evreleri" *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 7, İstanbul: İletişim Yayınları, 1987, 1988.

⁵⁴ Mümtaz Soysal, "Her İşte Bir Hayır Vardır", *Milliyet*, 19 Temmuz 1974.

⁵⁵ Mümtaz Soysal, "Akdeniz", *Milliyet*, 23 Temmuz 1974.

⁵⁶ Mümtaz Soysal, "Güçlükler", *Milliyet*, 26 Temmuz 1974.

⁵⁷ Mümtaz Soysal, "Başka Türü Olamazdı", *Milliyet*, 18 Eylül 1974.

⁵⁸ Mümtaz Soysal, "Balonlar", *Milliyet*, 27 Eylül 1974.

⁵⁹ Mümtaz Soysal, "Kireçlenme" *Milliyet*, 5 Mart 1975.

⁶⁰ Mümtaz Soysal, "Cephe Gerisi" *Milliyet*, 2 Nisan 1975.

⁶¹ Mümtaz Soysal, "Geriye Bakış" *Milliyet*, 4 Nisan 1975.

Gelişmeler, Mümtaz Soysal'ın tespitlerini doğrulamış ve siyasal şiddet tırmanışa geçmiştir. Ecevit şiddet olaylarından Milliyetçi Cephe hükümetini sorumlu tutmuştur. Senato seçimleri, aşırı sağ ve sol fraksiyonların sokak çatışmalarıyla iyice gerginleşen bir ortamda gerçekleşmiştir. 12 Ekim 1975 tarihli Senato seçimlerinin sonuçlarına göre; CHP oylarını yüzde 35,4'ten yüzde 43'e çıkartırken AP'nin oyları da yüzde 30,8'den yüzde 40,8'e çıkmıştır. Diğer partilerin oylarında ciddi bir düşüş gözlemlenmiştir. Bu süreçte, Türk siyaseti iki partili bir sisteme doğru evrilmiştir. Demirel'in kazandığı seçim başarısı Milliyetçi Cephe hükümetinin devamını sağlamıştır. Ancak bir taraftan gittikçe artan şiddet olayları ve diğer taraftan da yükselen enflasyon ile azalan ücretlerin yarattığı ekonomik bunalım Milliyetçi Cephe hükümetini sarsmaya başlamıştır. Koalisyon ortaya çıkan bu olumsuz tablo karşısında 1976 yılıyla birlikte daha da yetersiz kalmıştır. Bu durum karşısında endişelenen Demirel, bir an önce seçimlere gidilmesi düşüncesini benimsemiştir. Konu Meclis'e geldiği zaman AP ve CHP, Ekim 1977'de yapılması gereken seçimlerin 5 Haziran 1977'de yapılması yönünde oy kullanmıştır. Siyasal şiddetin günden güne artmasına rağmen katılımın oldukça yüksek olduğu 1977 seçimlerinde AP oyların yüzde 36,9'nu alırken, CHP oyların yüzde 41,4'ünü almıştır. Ecevit bir CHP hükümeti kurmayı denemişse de güvenoyu alamamıştır. Bunun üzerine Demirel, İkinci Milliyetçi Cephe hükümetini kurmuştur.⁶²

Mümtaz Soysal, söz konusu olan sürece dair değerlendirmelerde bulunurken şiddet eylemlerinin giderek artan bir biçimde siyasal yaşamın merkezine yerleşmesi karşısında toplum kesimlerinin duyduğu rahatsızlığa odaklanmıştır. Türk toplumunun senato seçimlerinde köktenci yaklaşımlara karşı ciddi bir tepki gösterdiğini belirtmiştir. Seçmenin bu eğilimi karşısında AP'nin doğru teşhislerde bulunarak, daha demokrat ve daha özgürlükçü bir çizgiye gelmesinin zorunlu olduğunu vurgulamıştır.⁶³ Ancak Soysal, sürecin niteliğinin siyasal şiddet eylemlerinden soyutlanamamasının Türkiye'nin temel sorunlarının perdelenmesine yol açtığını öne sürmüştür. Toplumun çağdaş devletlerin gündeminde olmayan can güvenliği gibi problemlerin, Türkiye'de sosyal ve ekonomik konuların önüne geçtiğinin altını ısrarla çizerek biricik sorumlunun Milliyetçi Cephe hükümeti olduğunu vurgulamıştır.⁶⁴

Soysal, Türkiye'deki bu gidişatın tersine çevrilebilmesi için başta CHP olmak üzere siyasetin sol cenahının daha dinamik bir tavır sergilemesini zorunlu görmüştür. CHP'nin, devrimci bir söylem benimsemesine mukabil bürokrasiyi temsil eden bir parti görünümünden kurtulamadığı eleştirisinde bulunmuştur. Toplumun içine girdiği siyasal şiddet sarmalından çıkabilmesi ve hızlı bir değişim sürecine girebilmesi için CHP ile temellerini işçi sınıfına dayandıran sol akımların "*ekonomiyi kontrol etme gücünü elinde bulunduran*" sendikalarla daha etkin bir iletişim kurmaları gerektiğini savunmuştur. Böylelikle bir yandan Türkiye'de demokrasinin sağlam temellere oturması yönünde ciddi bir adım atılırken diğer yandan da kontrol edilemeyen ve öngörülemeyen değil, ilerici bir düzen değişikliğinin daha fazla imkân dahiline gireceği iddiasında bulunmuştur.⁶⁵

Türk seçmenin 1977 Haziran'ında sandık başına gitmesinden sonra da CHP'nin içinde olacağı bir koalisyonu demokrasinin korunması adına elzem kabul eden Soysal, yeni bir Milliyetçi Cephe senaryolarına karşı denenmiş bir yolu bir kez daha gündeme getirmiştir. AP ve MHP koalisyonunun demokratik sistemi daha bir açmaza sürükleyebileceği uyarısında bulunarak yeni parlamentoyu şekillendiren ve "*demokrasiden yana olan bütün partilerin*" bir araya gelmesi gerektiğine dikkat çekmiştir.⁶⁶ Bu yaklaşımın sonucu olarak siyasi yaşamımızın önde gelen tartışma konularından birisi olan laik/anti-laik ayrışmasının bir kenara bırakılarak özellikle CHP ile MSP'nin yan yana gelmesi gerektiğini ısrarla savunmuştur. Aksi durumda Türkiye'de gelişimin yönünün totaliter bir yönetime evrileceğini iddia etmiştir.⁶⁷

Seçimlerden güçlü ve istikrarlı bir hükümetin çıkamaması nedeniyle sivil rejim, gerileyişinin son evresine girmiştir. AP, MSP ve MHP'den oluşan İkinci Milliyetçi Cephe (MC) Hükümeti döneminde de sosyo-ekonomik olumsuzluklardan kaynaklı grev gibi işçi hareketleri yoğunlaşmaya devam ederken şiddet olayları da artışını sürdürmüştür. 26 Aralık 1977 tarihinde Muhalefet, hükümeti ekonomiyi yönetememekle ve siyasal şiddeti durduramamakla suçlayan bir gensoru vermiştir. Gensoru önergesinin kabul görmesi üzerine II. MC hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştır. AP'den ayrılan bağımsızların desteği ile Ecevit tarafından Ocak 1978'de yeni kabine kurulmuştur. Yeni hükümet genel bir iyimserlik duygusuyla işe başlamış olsa da ülkenin ekonomik

⁶² Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2009, 198-201.

⁶³ Mümtaz Soysal, "İstanbul Tokadı" *Milliyet*, 15 Ekim 1975.

⁶⁴ Mümtaz Soysal, "Can" *Milliyet*, 21 Mayıs 1977.

⁶⁵ Mümtaz Soysal, "Kemer" *Milliyet*, 24 Mayıs 1977.

⁶⁶ Mümtaz Soysal, "Cenin" *Milliyet*, 10 Haziran 1977.

⁶⁷ Mümtaz Soysal, "Diyalog" *Milliyet*, 15 Haziran 1977.

sorunlarıyla başa çıkmada yetersiz kalmıştır. Üniversite öğrencileri arasındaki şiddet olayları toplumun farklı kesimlerine yayılmıştır. Hükümete yönelik halk desteği ciddi bir biçimde erozyona uğramıştır. 14 Ekim 1979 tarihinde gerçekleşen ara seçimlerde CHP'nin büyük oranda oy kaybettiği görülünce 16 Ekim 1979 tarihinde Ecevit, ikinci bir güven oylamasını beklemeden istifa etmiştir. Bu gelişme üzerine Demirel, MHP ve MSP'nin desteği ile 12 Kasım'da bir azınlık hükümeti kurmuştur. Demirel, bu süreçte daha çok ekonomiye odaklanmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı müsteşarı olan Turgut Özal tarafından hazırlanan bir paketi 24 Ocak 1980'de yürürlüğe koymuştur. Ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Korutürk'ün yerine yeni bir cumhurbaşkanı seçmemesi toplum geneline, parlamentonun çalışmadığı düşüncesini yaymaya başlamıştır. Bu atmosfer içinde ordu 12 Eylül 1980'de yönetime el koymuştur.⁶⁸

Söz konusu bu süreç içinde Mümtaz Soysal iki nokta üzerine odaklanmıştır. Bunlardan birincisi siyasal sistemin ve rejimin yaşadığı tıkanmadır. Soysal, 1970'lerin ortalarından 1980'lere uzanan tarihsel kesitte siyasal istikrarın sağlanamamasını önemli bir problem olarak işaret etmiştir. Seçimlerin ve kısa ömürlü hükümetlerin acilen ihtiyaç duyulan istikrarı sağlayamadığını belirtmiştir. İktidar değişikliklerinin sonunda partizanca gerçekleştirilen görev değişimlerinin sistemi işlemez bir noktaya getirdiğini ısrarla vurgulamıştır. Kamu otoritesini sarsıcı sokak çatışmalarının önünün alınamamasının ve ekonomik tablonun günden güne kötüleşmesinin nedenini burada aramıştır.⁶⁹ Halk yığınlarının talepleri doğrultusunda yasalar çıkarabilecek bir CHP-MSP koalisyonunun içinden geçilen kaotik durumu sonuçlandırabileceğini belirtmiş; ancak her iki partinin de seçim siyasetine odaklanmaları nedeniyle böyle bir ortaklığın ufukta görünmediğini beyan etmiştir.⁷⁰ Bu noktada da CHP yönetimini Altı Ok'un dinamizmini doğru bir biçimde değerlendirememekle,⁷¹ MSP yönetimini ise "temeldeki sorunların ve sömürülerin" üzerine yoğunlaşmak yerine gündeminin merkezine laiklik meselesini alarak siyasal kutuplaşmayı derinleştirmekle eleştirmiştir.⁷²

Soysal'ın odaklandığı ikinci nokta ise ekonomiyi serbest piyasa kurallarına göre dönüştürmeyi amaçlayan 24 Ocak Kararları olmuştur. Onun düşünce dünyasının alametifarikası olan anti- emperyalizm ve bağımsızlıkçılık fikirlerinin en somut yansıması burada ortaya çıkmıştır. Türkiye'yi ekonomik kalkınmaya götüreceği yolu, kadroculardan Yön-Devrim hareketine uzanan bir yaklaşımla çizmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda 24 Ocak Kararlarını, "çöküntü yolundaki ekonomileri Türkiye'ye model olarak" gösteren Batı'nın talepleri ekseninde şekillenmiş bir dizi önlemler olarak eleştirmiştir. Yeni bir ekonomik kalkınma sağlamak için tasarlanan programı Ecevit'in ekonomi modeline, Demirel'in "Büyük Türkiye" tutkusuna ve Erbakan'ın "Millî Görüş" düşüncesine ket vurarak Türkiye'yi iktisaden bağımlı hale getirecek Batılı bir formülasyon olarak görmüştür. Türkiye'nin iktisaden kurtuluşu için tek çıkar yolu, kitleleri sosyal adalete kavuşturacak ulusal bir ekonomi politikası olarak saptamıştır.⁷³ Buna mukabil Uluslararası Para Fonu'nun ön gördüğü kararların uygulanması durumunda ise emekleriyle geçinen kitlelerin yaşam standartlarının daha da kötüye gideceğini ve bu sebeple yükselen tepkileri bastırmak için de Türkiye'nin daha otoriter bir yönetim anlayışına doğru sürükleneceğini vurgulayarak,⁷⁴ 12 Eylül'ü haber vermiştir.

Mümtaz Soysal, ilk andan itibaren işaret ettiği askeri darbenin ileriye dönük etkilerinin nasıl olacağı konusunda ise temkinli bir yaklaşım içinde olmuştur. Darbenin, Türkiye'nin siyasal ve sosyo-ekonomik yapısının bütünüyle iflas ettiği bir dönemde gerçekleştiğini belirtmiştir. "Türkiye'nin, Ortadoğu'nun bilinmezliklerine bir bilinmezlik daha" olarak eklenmek üzere olduğu bir döneme geldiğinin altını çizmiştir. Bu yönüyle 12 Eylül'ün ilk anda Türkiye'yi kestirilmeyen unsurlarla dolu bir ülke konumundan çıkardığını vurgulamaya çalışmıştır. Ancak buna mukabil ülkenin siyasal ve sosyo-ekonomik problemlerine köklü ve kapsamlı çözümler üretme noktasında ciddi soru işaretlerinin bulunduğunu belirtmiştir.⁷⁵

⁶⁸ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960- 12 Eylül 1980)*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2013, 385-406.

⁶⁹ Mümtaz Soysal, "Danışmanlar Ordusu" *Milliyet*, 2 Ocak 1980.

⁷⁰ Mümtaz Soysal, "Kış Tuzakları" *Milliyet*, 3 Eylül 1980.

⁷¹ Mümtaz Soysal, "CHP" *Milliyet*, 9 Eylül 1980.

⁷² Mümtaz Soysal, "MSP" *Milliyet*, 10 Eylül 1980.

⁷³ Mümtaz Soysal, "Olağanüstü Hal" *Milliyet*, 15 Ocak 1980.

⁷⁴ Mümtaz Soysal, "Modelin Arkası" *Milliyet*, 29 Ocak 1980.

⁷⁵ Mümtaz Soysal, "Dünyanın Ortası" *Milliyet*, 23 Eylül 1980.

Sonuç

Mümtaz Soysal, düşünce ve bilim hayatında Türkiye'nin çok yönlü ve üretken bir ismi olarak öne çıkmıştır. Siyasal tartışmaların Kemalizm çerçevesinde şekillendiği ve en üst noktaya ulaştığı 1960'lı yıllardaki temel yönelimine bakıldığında Türk siyasetinin ve toplumunun sorunlarının çözümünde maddi ölçütlerin ağır bastığını savunmuştur. Doğan Avcıoğlu'nun tespitleriyle örtüşür bir biçimde Türkiye'de, iktisadi sistemde köklü bir zihniyet değişimi yaşanmadığı sürece Batı toplumuna ait üstyapı kurumlarının anti-Kemalist bir panorama yaratacağını iddia etmiştir. Altı Ok'un sol bir perspektifle yorumlanarak bütüncül bir kalkınma programı öncülüğünde radikal bir sosyo-ekonomik dönüşüm olmadığı müddetçe, parlamenter sistemden ilerici hamleler beklemenin yersiz olduğunu düşünmüştür. Bu tespitlerini ortaya koyarken 1938 yılı sonrası döneme yoğun bir eleştiriyi yaklaşmış ve CHP ile DP-AP çizgisi arasında bir özdeşlik yaratmıştır.

12 Mart 1971 Muhtırası sonrasında Soysal, 1960'lı yıllardaki değerlendirmelerinde olduğu gibi toplumculuğu ve devletçiliği önceleyen kalkınmacı bir yaklaşımın hayata geçirilmeden, ardı sıra gelen siyasal iktidarların Türkiye'nin problemlerini çözemeyeceği düşüncesini yinelemiştir. Milliyetçi Cephe Hükümetlerinin siyasal ve sosyo-ekonomik sorunları derinleştirdiği görüşünü savunarak, CHP-MSP koalisyonunun problemlerin çözülmesinde etkili olacağını belirtmiştir. Ancak bir müddet sonra bu kısmi iyimserliğini de kaybederek parlamenter siyaseti şekillendiren partilerin bütününe yönelik eleştirel bir tutum takınmıştır. Siyasetin, hızla çözüm üretme kapasitesini yitirdiğinin altını çizerek; bu durumun Türkiye'yi daha otoriter bir yönetim anlayışıyla karşı karşıya bırakacağını savunmuştur.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Telif Eserler

Ahmad, Feroz. *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2009.

Ahmad, Feroz. "Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Siyasal Gelişmeleri" *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. C. 7 İstanbul: İletişim Yayınları, 1987: 1991-2204.

Ahmad, Feroz, Ahmad, Bedia Turgay. *Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Armaoğlu, Fahir. *20.Yüzyıl Siyasi Tarih*. İstanbul: Alkım Yayınları, 2010.

Atalay, Lemi. "Mümtaz Sosyal ve Kemalizm: 1960'lı Yıllarda Bitmemiş Bir Senfoni'yi Tamamlama Girişimi". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 38, Sayı: 65, (2019): 396-411.

Atılğan, Gökhan. *Yön Devrim Hareketi, Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar*. İstanbul: Yordam Yayınları. 2002.

Belge, Murat. "Türkiye İşçi Partisi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 8. İstanbul: İletişim Yayınları, 1987.

Boran, Behice. *Türkiye ve Sosyalizmi Sorunları*. İstanbul: Gün Yayınları, 1968.

Çavdar, Tefik. *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*. Ankara: İmge Yayınları, 2013.

Eroğul, Cem. "Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971", *Geçiş Sürecinde Türkiye*. Ed: İrvin C. Schick, E. Ahmet Tonak, İstanbul: Belge Yayınları, İstanbul, 2006.

Ertan, Temuçin Faik. *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları,1994.

Hale, William. *Türkiye'de Ordu ve Siyaset*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.

Kayalı, Kurtuluş. *Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Kayalı, Kayalı. *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs -12 Mart*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Kuruç, Bilsay. "Kırk Yıl Öncesinden İzlenimler" *Mümtaz Soysal'a Armağan*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 2009.

- Landau, Jacob. *Türkiye’de Aşırı Akımlar 1960 Sonrası Sosyal ve Siyasal Çekişmeler*. Ankara: Turhan Kitabevi, 1978.
- “Mümtaz Soysal’ın Yaşamöyküsü” *Mümtaz Soysal’a Armağan*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları,2009.
- Özdemir, Hikmet. *Kalkınmada Bir Strateji Arayışı Yön Hareketi*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986.
- Özdemir, Hikmet. “Siyasal Tarih (1960-1980)” *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*. Yay Yön: Sina Akşin, İstanbul: Cem Yayınları, 2008.
- Soysal, Mümtaz. “12 Mart”. *Milliyet*, 12 Mart 1974.
- Soysal, Mümtaz. “Akdeniz”. *Milliyet*,23 Temmuz 1974.
- Soysal, Mümtaz. *Anayasaya Giriş*. Ankara: İmge Yayınları, 2011.
- Soysal, Mümtaz. “Anayasayı Sosyalistçe Korumak”. *Emek*, 19 Mayıs 1969, Sayı:2.
- Soysal, Mümtaz. “AP’nin Öğrettikleri”. *Yön*, 5 Aralık 1962, Sayı: 51.
- Soysal, Mümtaz. “Asıl Soru”. *Milliyet*, 7 Haziran 1974.
- Soysal, Mümtaz. “Atatürk’ten Sonraki İnönü”. *Yön*, 14 Kasım 1962, Sayı: 49.
- Soysal, Mümtaz. “Başkalık”. *Yön*, 6 Ağustos 1965, Sayı: 123.
- Soysal, Mümtaz. “Başka Türü Olamazdı. *Milliyet*, 18 Eylül 1974.
- Soysal, Mümtaz. “Biletler Kontrol”. *Milliyet*, 5 Haziran 1974.
- Soysal, Mümtaz. “Balonlar”. *Milliyet*, 27 Eylül 1974.
- Soysal, Mümtaz. “Boşluk”. *Yön*, 18 Temmuz 1962, Sayı: 31.
- Soysal, Mümtaz. “CHP”. *Milliyet*, 9 Eylül 1980.
- Soysal, Mümtaz. “Can”. *Milliyet*, 21 Mayıs 1977.
- Soysal, Mümtaz. “Cenin”. *Milliyet*, 10 Haziran 1977.
- Soysal, Mümtaz. “Cephe Gerisi”. *Milliyet*, 2 Nisan 1975.
- Soysal, Mümtaz. “Danışmanlar Ordusu”. *Milliyet*, 2 Ocak 1980.
- Soysal, Mümtaz. “Devrimcinin Halkçılığı”. *Yön*, 7 Kasım 1962, Sayı: 47.
- Soysal, Mümtaz. *Dinamik Anayasa Anlayışı Anayasa Dialektiği Üzerine Bir Deneme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969.
- Soysal, Mümtaz. “Diyalog” *Milliyet*.15 Haziran 1977.
- Soysal, Mümtaz. “Dünyanın Ortası”. *Milliyet*, 23 Eylül 1980.
- Soysal, Mümtaz. “Durumu Bilmek”. *Milliyet*, 13 Mart 1974.
- Soysal, Mümtaz. “Dürüst, Çalışkan ve Bilgili”. *Ortam*, 19 -26 Nisan 1971, Sayı:1.
- Soysal, Mümtaz. “Geriyeye Bakış”. *Milliyet*, 4 Nisan 1975.
- Soysal, Mümtaz. “Gölgesinden Korkan Toplum”. *Milliyet*, 3 Ocak 1970.
- Soysal, Mümtaz. “Güçlükler”. *Milliyet*, 26 Temmuz 1974.
- Soysal, Mümtaz. *Güzel Huzursuzluk*. İstanbul: Bilgi Yayınevi1975.
- Soysal, Mümtaz. “Halk Plajları”. *Milliyet*, 19 Haziran 1974.
- Soysal, Mümtaz. “Hayal Perdesi”. *Yön*, 11 Aralık 1964, Sayı: 89.
- Soysal, Mümtaz. “Her İşte Bir Hayır Vardır”. *Milliyet*, 19 Temmuz 1974.
- Soysal, Mümtaz. “İkinci Yılın Eşiğinde”. *Yön*, 19 Aralık 1962, Sayı: 53.
- Soysal, Mümtaz. “İlerici Cephenin Bütünlüğü”. *Yön*, 10 Ekim 1962, Sayı: 43.
- Soysal, Mümtaz. İnsanı Değiştirmek”. *Milliyet*, 6 Nisan 1974.
- Soysal, Mümtaz. “İstanbul Tokadı”. *Milliyet*, 15 Ekim 1975.

Soysal, Mümtaz. "Kalkınma ve Hukuk". *Yön*, Sayı: 5, 17 Ocak 1962.

Soysal, Mümtaz. "Karşı ihtilal". *Yön*, Sayı: 41, 26 Eylül 1962.

Soysal, Mümtaz. "Kemer". *Milliyet*, 24 Mayıs 1977.

Soysal, Mümtaz. "Kış Tuzakları". *Milliyet*, 3 Eylül 1980.

Soysal, Mümtaz. "Kireçlenme". *Milliyet*, 5 Mart 1975.

Soysal, Mümtaz. "Kurucu Mecliste". *Yön*, Sayı: 2, 27 Aralık 1961.

Soysal, Mümtaz. "MSP". *Milliyet*, 10 Eylül 1980.

Soysal, Mümtaz. "Modelin Arkası". *Milliyet*, 29 Ocak 1980.

Soysal, Mümtaz. "Olağanüstü Hal". *Milliyet*, 15 Ocak 1980.

Soysal, Mümtaz. "Ortanın Solu mu Sorumlu?". *Yön*, 15 Ekim 1965, Sayı: 133.

Soysal, Mümtaz. "Testi Kırılmadan". *Yön*, 8 Ekim 1965, Sayı: 132.

Soysal, Mümtaz. "Uyanış Saati". *Yön*, 11 Nisan 1962, Sayı: 17.

Tunçay, Mete. "Siyasal Gelişmenin Evreleri" *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C. 7. İstanbul: İletişim Yayınları, 1987: 1967-1990.

Turan, Şerafettin. *İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2013.

Turan, Şerafettin. *Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960- 12 Eylül 1980)*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2013.

Uyar, Hakkı. *İki Darbe Arasında CHP 1960-1971*. İstanbul: Doğan Kitap, 2017.

Sürelî Yayınlar

Cumhuriyet

Emek

Milliyet

Ortam

Yön